

дієслів – для заклику до нагальних дій та виконання обов'язків; колективному та особистісному авторству – щоб продемонструвати, з одного боку, наявність впевненого та рішучого лідера, а з іншого, підкреслити єдність та згуртованість американського народу. Завдяки аналізу комунікативних стратегій нам вдалося виділити деякі основоположні ідеологічні погляди Б.Обами. Це, насамперед, ідеї єдності та унікальності американської нації, про що свідчать незламний дух, героїчне минуле та багата культура американського етносу.

Важливим напрямком подальших досліджень буде проведення зіставного аналізу ідіостилю Б.Обами з ідіостилем його сучасників для окреслення відмінностей у виборі комунікативних стратегій і мовленнєвих тактик та зіставлення досягнутих прагматичних цілей.

Література

Алтунян А.Г. Анализ политических текстов: Курс лекций: Учебное пособие для студентов вузов, обучающихся по направлениям и спец. «Политология», «Журналистика», «Связи с общественностью», «Юриспруденция». – М.: Логос, 2006. – 383 с. *Арутюнова Н.Д.* Дискурс // Лингвистический энциклопедический словарь. – М.: Совет. энцикл., 1990. – 685 с. *Белова А.Д.* Лингвистические аспекты аргументации / А.Д. Белова. – К.: КГУ им. Т. Шевченко, 1997. – 311 с. *Белова А.Д.* Лингвистические аспекты аргументации (на материале совр. англ. языка): дис...доктора филол. наук : 10.02.04 : «Германские языки» / А.Д. Белова. – К. : 1998. – 443 с. *Дьомкіна О.В.* Мовленнєвий портрет судді Верховного суду США // Сучасні дослідження з іноземної філології: Збірник наукових праць. Випуск 7. Відп. ред. Фабіан М.П. – Ужгород: 2009. – 622 с. *Караулов Ю.Н.* Русский язык и языковая личность / Ю.Н. Караулов. – М.: Наука, 1987. – 264 с. *Лук'янець В.* Філософія дискурсу // Вісник НАН УКР, 2002.№12. – 318 с. *Норман Б.Ю.* Теория языка. М.: Флинт: Наука, 2004. – 296 с. *Панова М.Н.* Языковая личность государственного служащего: дискурсивная практика, типология, механизмы формирования: дис. ... доктора филол. наук : спец. 10.02.01 “Русский язык” / М.Н. Панова. – М., 2004. – 393 с. *Славова Л.Л.* Комунікативні стратегії та тактики у сучасному масмедійному політичному дискурсі: зіставний аспект (на матеріалі українських та американських Інтернет-джерел). – [Електронний ресурс] – Електрон. дан. – Авторські реферати, курсові та дипломні роботи. – Режим доступу: <http://studentam.net.ua/content/view/8826/97/>. *The Complete Text Transcripts of Over 100 Barack Obama Speeches.* – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://obamaspeeches.com/>.

ОХРИМЕНКО В.І.

(Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка)

ВАРІАТИВНІСТЬ МОДЕЛЕЙ ВИРАЖЕННЯ МОДАЛЬНОГО ЗНАЧЕННЯ ПРИМУСОВОГО ВОЛЕВІЯВУ (НА МАТЕРІАЛІ ІТАЛІЙСЬКОЇ МОВИ)

The article focuses on modal meanings of negative willing of the point of view of prototypes theory. Functional characteristics of propositions of negative willing (such as appreciative dissociation of epistemic / emotional state, verbal / non verbal action and willing of sender) are examined. Semantic peculiarities of functional characteristics of negative willing (such as static, deceleration, cessation) are defined.

Key words: modality, negative willing, functional characteristics, appreciative dissociation.

Актуальність дослідження зумовлюється необхідністю комплексного розгляду категорії модальності у сучасній лінгвістиці, що характеризується поліпарадигмальністю.

Метою статті є дослідження функціональних особливостей модального значення примусового волевияву, що входить до функціонально-семантичного поля (ФСП) необхідності.

Об'єкт дослідження становлять трансфрастичні зв'язки висловлень з модальним значенням примусового волевияву у мікротексті, їхнє співвідношення з емотивним, епістемічним та аксіологічним модусом.

Предметом дослідження є висловлення з модальним значенням примусового волевияву.

Наукова новизна дослідження полягає у першій спробі розгляду трансфрастичних зв'язків модального висловлення у зіставленні з кореферентною ситуацією та текстовим корелятом з метою з'ясування закономірностей внутрішньофразової та трансфрастичної контамінації модальних значень, що структурують різні ФСП.

Постановка загальної проблеми та її зв'язок з науковими завданнями. Вперше проблема структурування модальних значень за польовим принципом зі встановленням ядра та периферії була започаткована у серії колективних монографій під загальною редакцією О.В.Бондарко, об'єднаних концепцією функціонально-семантичного поля [Бондарко 1987], [Бондарко 1990], [Бондарко 1991], [Бондарко 1992], [Бондарко 1996], [Бондарко 1996]. Метою нашого дослідження є розгляд функціональних особливостей різновидів модальних значень, що структурують ФСП істинності, імовірності, можливості та необхідності, на рівні мікротексту, представлення системи модальних значень, що структурують кожне ФСП, у вигляді скалярно-антонімічного комплексу, з'ясування меж варіативності вираження кожного з виділених нами модальних значень та закономірностей внутрішньофразової / трансфрастичної контамінації маркерів модальних значень різних ФСП.

У структурі ФСП необхідності ми виділяємо такі модальні значення: 1) необхідність примусового волевияву; 2) необхідність, контаміновану емотивністю; 3) необхідність, контаміновану волевиявом; 4) необхідність, контаміновану диспозиційною установкою; 5) привативну необхідність; 6) деонтичну необхідність; 7) деонтичну необхідність з узагальненим каузатором. У даній статті розглядається модальне значення примусового волевияву, що структурує ФСП необхідності.

Згідно концепції ФСП О.В.Бондарко, невід'ємним складником категоріальної ситуації необхідності визначається волевияв мовця, спрямований на реалізацію бажаної ситуації [Бондарко 1990, с. 144]. Відсутність волевияву мовця – суб'єкта модальної оцінки дає змогу трактувати дане модальне значення як максимальне відхилення від прототипу.

Мовними засобами вираження модального значення примусового волевияву в італійській мові є конструкція *essere costretto a + infinitiv* – *бути змушеним до* та дієслово *costringere* – *примушувати*. Як засвідчив аналіз прикладів, більш частотною є конструкція *essere costretto a* завдяки своєму більш пасивному значенню; при цьому допоміжне дієслово *essere* часто опускається. Конструкція *essere costretto a + infinitiv* містить у своєму складі *participio passato* дієслова *costringere*, основними значеннями якого є: 1) примушувати; 2) стримувати, подавляти (у переносному значенні) [Зорько 2005, с.263]. Дієслово *costringere* може бути розкладене на компоненти *co-stringere* з відповідними значеннями: *co* – *разом* та *stringere* –

стискати. З когнітивного погляду такий вид руху, як стискання, має негативні асоціації, оскільки стискання є обмеженням, зменшенням. Зіставивши значення складників дієслова *costringere*, маємо значення “залучення до діяльності з обмеженнями”.

У результаті аналізу фактологічного матеріалу нами було досліджено параметри мікротексту функціонування модальних висловлень з маркерами примусової необхідності та побудовано такі функціональні моделі: 1) модель сенсорно-рефлексивного синтезу; 2) модель сенсорно-емотивно-рефлексивного синтезу; 3) модель рефлексивізації волітливості. Розглянемо детальніше кожну з них.

1. Модель сенсорно-рефлексивного синтезу. Кореферентна дійсності ситуація пов'язана з оцінкою мовцем просторового положення суб'єкта: при цьому режим перцепції та рефлексії протікає синхронізовано. Розглянемо приклад.

Una donna con un bambino in braccio entrò nella stanza (...) Il bambino s'appoggiava coi braccini sulla spalla della donna che lo teneva troppo in alto e lo costringeva quindi a curvarsi [Svevo, p.52].

У даному модальному висловленні модальний маркер примусової необхідності *costringere* вживається на позначення вимушеної зміни траєкторії руху, обмеженого просторовими параметрами: мовець бачить, як жінка, що зайшла до кімнати, тримала дитину надто високо, і це змушувало її пригинатися. Між фрагментами модального висловлення існує каузальний зв'язок з експліцитним маркером наслідку *quindi: lo teneva troppo in alto → lo costringeva quindi a curvarsi*. Невідповідність просторових характеристик природному місцеположенню маркується ЛО перевищення міри якості (*troppo in alto*), вимушене місцеположення – семантикою викривлення руху (*curvarsi*). Наведений приклад демонструє природні обмеження, зумовлені об'єктивними чинниками.

Окреслимо у загальних рисах **модель сенсорно-рефлексивного синтезу** з модальним значенням **примусового волевияву**. Параметрами кореферентної дійсності ситуації є: ситуативність *hic et nunc*; моно-, полісуб'єктність; синхронізація режимів перцепції та рефлексії; опора на емпіричне сприйняття / вивідні знання. Відповідними параметрами текстового кореляту є: домінування перцептивного модусу в мікротексті та його контамінація епістемічним; перцептивні текстові сегменти на позначення фрагменту дійсності, що сприймається сенсорно; рефлексивні текстові сегменти на позначення несумісності просторових характеристик і положення суб'єкта в просторі (ЛО семантики перевищення міри якості: *troppo →* ЛО семантики зміни траєкторії руху: *curvarsi, rallentare, fermarsi*); модальні засоби примусового волевияву (*costringere, esser costretto a*) у якості маркера зміни траєкторії руху, уповільнення, зупинки, зумовлених несумісністю просторових характеристик і місцеположення суб'єкта.

2. Модель сенсорно-емотивно-рефлексивного синтезу. В основі кореферентної ситуації знаходиться: 1) примусове емоційне реагування суб'єкта, що суперечить комунікативній ситуації; 2) привативна емоційна реакція пригнічення як наслідок суперечності між справжніми бажаними та небажаними діями мовця. При цьому режим емоційного реагування і рефлексії протікають синхронізовано. Проілюструємо прикладами.

Finito di leggere, Annetta lo guardò in attesa di un'entusiastica approvazione, mentre ad Alfonso con grande sforzo riuscì di mormorare una lode che fu troppo fredda (...). Disse che il capitolo gli era piaciuto, che combatteva soltanto la massima. Il capitolo invece gli era sembrato brutto, nudo, declamatorio, e lo umiliò di essere costretto a fare

quella dichiarazione esplicita; aveva abdicato al diritto di dire la sua opinione. Ebbe la meraviglia di vedere come Annetta non avesse alcun dubbio sulla sincerità della sua dichiarazione [Svevo, p.145-146].

Альфонсо, що зустрівся з Аннетою, дочкою босса, в яку був закоханий, писав разом з нею роман. Прочитавши написаний нею розділ, який йому дуже не сподобався, він змушений дати йому оцінку. Мікротекст характеризується контамінацією епістемічного, емотивного та волітивного модусів. Рефлексивні сегменти мікротексту вводять інформацію про усвідомлення суперечності між справжньою негативною оцінкою та висловленою позитивною (*riuscì di mormorare una lode; Il capitolo invece gli era sembrato brutto, nudo, declamatorio*), а також про знецінення: схвальний відзив виявився холодним (*lode fredda*). Емотивні текстові сегменти містять інформацію про емоційне почуття приниження, що відчув мовець, вдаючи, що насправді розділ, написаний, Аннетою, йому сподобався (*lo umiliò di essere costretto a fare quella dichiarazione esplicita*). Волітивні текстові сегменти вводять інформацію про зусилля, яких коштувало мовцю висловити вдавану точку зору (*con grande sforzo riuscì di mormorare...*). Маркер модального значення примусового вияву вказує на емоційну реакцію приниження, зумовленою невідповідністю висловленої та справжньої точки зору. Зазначимо, що негативна емоція *umiliazione* – *приниження* містить в українському відповіднику сему привативності: при-нижувати, зменшувати оцінку. Комунікативна дія, від якої відмовляється мовець, теж пов'язана з концептом привативності: *aveva abdicato al diritto di dire la sua opinione* – він *від-мовився* від свого права на висловлення справжньої точки зору. Така відмова призводить до порушення норм спілкування, зокрема максими П.Грайса “говорити правду”. Зазначимо, що емоційна реакція мовця приниження виникає у результаті небажаних обставин, створених мовцем, його небажання висловити справжню точку зору.

Розглянемо інший приклад.

Era molto pallida e si rosicchiava le unghie.

– *E' poi questa grande sventura? – chiese Alfonso costringendosi a ridere per consolarla più facilmente. Disse male di Gralli, un tipo che mai gli era piaciuto, persona che certamente doveva essere violenta e poco sincera con quella sua figurina tutta nervi e niente carne e niente statura.*

– *Oh a me non duole mica molto del suo abbandono, – e volle ridere, ma di nuovo il volto prese quell'espressione di allegria voluta, una contorsione come di persona poco abile che voglia fare ginnastica [Svevo, p.316].*

Маємо приклад негативної комунікативної ситуації. Синьйора Лануччі знаходиться у пригніченому емоційному стані через те, що її дочку звабив і покинув синьйор Граллі, який обіцяв з нею одружитися. Альфонсо, друг сім'ї Лануччі, намагається підтримати матір звабленої дівчини, змушуючи себе удавати позитивний емоційний стан та позитивні емоційні реакції (*costringendosi a ridere per consolarla più facilmente*). Висловлення з маркером модального значення примусового волевияву вказує на вимушену, аспонтанну, волітивно контрольовану емоційну реакцію. Має місце дисоціація за валоритивною віссю справжнього та вимушеного емоційного реагування; при цьому *заперечуються основні ознаки емоційної реакції*, такі як *спонтанність* та *непідконтрольність волітивній сфері*. Рефлексивні текстові сегменти вводять інформацію про усвідомлення мовцем справжнього та удаваного стану синьйори Лануччі: вона заявляє, що вчинок Граллі її не обходить і намагається сміятись, але її сміх виглядає неприродним, вимушеним, порівнюється з гримасою

(*volle ridere, ma di nuovo il volto prese quell'espressione di allegria voluta, una contorsione*). Удаваний емоційний стан, що суперечить комунікативній ситуації, ізолюється від комунікації і не має жодних наслідків.

Окреслимо у загальних рисах **модель сенсорно-емотивно-рефлексивного синтезу** з модальним значенням **примусового волевияву**. Параметри кореферентної ситуації визначаються у такий спосіб: ситуативність *hic et nunc*; полісуб'єктність; синхронізація режимів рефлексії та емоційного реагування; свідомий контроль емоційної реакції; опора на емпіричні та вивідні знання. Відповідно, параметрами текстового кореляту є: контамінація епістемічного модусу емотивним та волітивним; рефлексивні текстові сегменти на позначення: – усвідомлення суперечності між дійсним негативним положенням справ та вербальними / невербальними діями суб'єкта (антонімічні структури), – знецінення вербальних / невербальних дій суб'єкта (*lode fredda, approvazione malvoluta*); частотність вживання диз'юнктивних конекторів (*ma, però, invece*); частотність вживання модального оператора диз'юнкції *in realtà*; емотивні текстові сегменти на позначення: – вимушеного емоційного реагування, протилежного за полюсом комунікативній ситуації, що контролюється свідомістю (*allegria (tristezza) voluta / sforzata / finta*); – негативної емоційної реакції суб'єкта приниження, пригнічення як наслідку невідповідних ситуації вербальних / невербальних дій (*umiliato, desolato, depresso*); волітивні текстові сегменти на позначення зусиль при здійсненні небажаної вербальної / невербальної дії (*riuscire a stento / con grande sforzo / appena*); модальні засоби примусового волевияву (*costringere, costringendosi, esser costretto a*) у якості маркера: 1) негативної емоційної реакції приниження, пригнічення, зумовленої вербальною / невербальною дією мовця всупереч волевияву; 2) вимушеної аспонтанної, свідомо контрольованої емоційної реакції, протилежної за полюсом комунікативній ситуації.

3. Модель рефлексивізації волітивності. В основі кореферентної дійсності ситуації знаходиться передусім існування негативних чинників (здебільшого об'єктивних), що суперечать волевияву мовця та усвідомлення неможливості змінити ситуацію. При цьому ситуація є узагальненою. Розглянемо приклад.

La signora Lucinda era desolata di veder la figliuola costretta a passare la gioventù sulla macchina da cucire mentre ella l'aveva passato meglio, perché da benestante, aveva studiato e s'era divertita. Nelle restettezze ella non aveva potuto far nulla per l'educazione di Lucia, ma di questo non si lagnava non avvedendosi che il risultato corrispondeva alla spesa fatta [Svevo, p.19].

У наведеному прикладі йдеться про розмірковування синьйори Лючінди щодо роботи її доньки. У мікротексті простежується контамінація епістемічного, волітивного та емотивного модусів. Рефлексивні текстові сегменти вводять інформацію про констатацію негативних ситуативних чинників – скрутного матеріального становища сім'ї (*Nelle restettezze*) та спогади про власну молодість, волітивні текстові сегменти – інформацію про неспроможність змінити ситуацію (*ella non aveva potuto far nulla*), емотивні – про пригнічений емоційний стан (*era desolata*). Модальне висловлення з маркером примусового волевияву вживається на позначення привативної діяльності суб'єкта, що оцінюється: синьйора Лючінда була пригнічена, бачачи, як її дочка змушена була проводити кращі роки свого життя за швейною машинкою (*costretta a passare la gioventù sulla macchina da cucire*). Негативний емоційний стан мовця *desolata* містить сему привативності, що простежується і в українському відповіднику: *при-гнічена*. ЛО на позначення негативних об'єктивних чинників *restettezze* також містить сему привативності (*restettezze* з когнітивного

погляду асоціюється з рухом стискання, і розглядається як обмеження, містить негативні асоціації).

Розглянемо інший приклад.

Emanuella balla da quando aveva quattro anni: “Ho cominciato dalle suore, all’oratorio, a da allora ho fatto di tutto, danza ritmica, sportiva, moderna, jazz. Ho interrotto solo per un breve periodo, nel 1999, costretta all’immobilità da un problema alla schiena” [Oggi 18. 05. 2005, p.78-79].

Танцівниця Емануела із захопленням розповідає під час інтерв’ю про свою професійну кар’єру, зауважуючи, що вона почала танцювати ще з чотирирічного віку, і єдиний пропущений нею сезон припадає на 1999 рік, який вона була змушена пропустити через проблеми зі спиною. Конструкція примусового волевияву (*costretta a*) сполучається з ЛО семантики стативи *immobilità* – *нерухомість* і виступає маркером дисфункціональності всупереч волевияву. Значення привативності, що стосується обмеження фізичних дій, включається в контекст професійної діяльності і призводить до її тимчасового припинення, що семантично маркується ЛО *interrompere* – *переривати*. На трансфрастичному рівні сегменти мікротексту, що вводять інформацію про діяльність суб’єкта, вступають в антонімічний зв’язок (*ho fatto di tutto... → Ho interrotto*).

Окреслимо у загальних рисах **модель рефлексивізації волітвності** з модальним значенням **примусового волевияву**. Параметрами кореферентної дійсності ситуації є: узагальнена ситуативність; існування негативних (об’єктивних) чинників, що суперечать волевияву; усвідомлення суб’єктом неможливості змінити ситуацію; опора на вивідні знання. Параметрами текстового кореляту є: контамінація епістемічного модусу волітвним та емотивним; рефлексивні текстові сегменти на позначення: – усвідомлення суб’єктом негативних зовнішніх обставин (*situazione difficile / imbarazzante, ristrettezze*); – привативних здібностей (*balbuzie, sordità*); – припинення діяльності (ЛО семантики фінітності *interrompere, abbandonare, finire, cessare, cancellare*; ЛО семантики стативи *immobilità*); емотивні текстові сегменти на позначення негативного пригніченого емоційного стану (*umiliato, desolato, depresso*); волітвні текстові сегменти на позначення: – небажаності існуючої ситуації (*non volere che*), – неспроможності суб’єкта змінити небажану ситуацію (*non potere far / cambiar nulla*); частотність трансфрастичної контамінації з модальним значенням заперечної можливості; модальні засоби примусового волевияву (*costringere, esser costretto a*) у якості маркера дисфункціональності / привативної діяльності, що суперечить волевияву суб’єкта.

Висновки. В основі модального значення примусового волевияву знаходиться заперечення волітвності як одного з основних параметрів кореферентної ситуації необхідності; висловлення з даним модальним значенням вказують на дисоціацію за валоритивною віссю епістемічного, емоційного стану, вербальної / невербальної дії суб’єкта та його волевияву. Мікротекст функціонування модальних висловлень примусової необхідності має закономірності, пов’язані з вербалізацією концепту протиріччя через структурування висловлень, до складу яких входять ЛО зі смисловими відношеннями антонімії. У складі модального висловлення примусового волевияву найчастіше вживаються: – ЛО на позначення зміни односпрямованої траєкторії руху, уповільнення, зупинки, стативи; – емотивні ЛО на позначення приниження, пригнічення; – ЛО на позначення знецінення вербальних / невербальних дій суб’єкта; – ЛО на позначення дисфункціональності / привативної діяльності з обмеженнями, що суперечить волевияву суб’єкта. Частотним є вживання

диз'юнктивних конекторів як засобів міжфразового / внутрішньофразового зв'язку, а також трансфрастична контамінація модального значення примусової необхідності модальним значенням заперечної можливості.

Література

Бондарко А.В. Теория функциональной грамматики: Введение. Аспектуальность. Временная локализованность. Таксис: [коллективная монография в 6 т. / отв. ред. Александр Владимирович Бондарко / Бондарко А.В., Недялков В.П., Храковский В.С. и др.]. – Ленинград: Наука, 1987. *Бондарко А.В.* Теория функциональной грамматики: Качественность. Количественность: [коллективная монография в 6 т. / отв. ред. Александр Владимирович Бондарко / Павлов В.М., Пупынин Ю.А., Смирнов И.Н. и др.] . – СПб: Наука, 1996. *Бондарко А.В.* Теория функциональной грамматики: Локативность. Бытийность. Посессивность. Обусловленность [коллективная монография в 6 т. / отв. ред. Александр Владимирович Бондарко / Гак В.Г., Рахилина Е.В., Реферовская Е.А. и др.]. – СПб: Наука, 1996. *Бондарко А.В.* Теория функциональной грамматики: Персональность. Залоговость: [коллективная монография в 6 т. / отв. ред. Александр Владимирович Бондарко / Бондарко А.В., Булыгина Т.В., Гак В.Г., Шмелев А.Д. и др.] . – СПб: Наука, 1991. *Бондарко А.В.* Теория функциональной грамматики: Субъектность. Объектность. Коммуникативная перспектива высказывания. Определенность / неопределенность: [коллективная монография в 6 т. / отв. ред. Александр Владимирович Бондарко / Бондарко А.В., Селиверстова О.Н., Прозорова Л.А., Пупынин Ю.А. и др.] . – СПб: Наука, 1992. *Бондарко А.В.* Теория функциональной грамматики: Темпоральность. Модальность: [коллективная монография в 6 т. / отв. ред. Александр Владимирович Бондарко / Беляева Е.И., Корди Н.Н., Цейтлин С.Н. и др.] . – Ленинград: Наука, 1990.

Довідники

1. *Зорько Г.Ф.* Новый большой итальянско-русский словарь / Г.Ф.Зорько. – [2-е изд.]. – М.: Рус. яз. – Медиа, 2005. – 1230 с.

Джерела ілюстративного матеріалу

Svevo I. Una vita. – Milano: Oscar Mondadori, 1985. – 395 p. *Oggi* 18. 05. 2005.

ЧЕРНЮХ Б. В.

(Львівський нац. ун-т ім. Івана Франка)

КАТЕГОРІЯ ІНТЕНСИВНОСТІ ТА ЛАТИНСЬКЕ ДІЄСЛОВО

The functional-semantic field of intensity and its representation in the Latin verbal system is the question under research. It is shown, that the above-mentioned field is represented by the means of the different language levels: lexical, morphological, word-building and rarely syntactical. Their role and productivity are also discussed.

Key words: Latin language, verb, intensity, adverbs, affixation, functional-semantic field